

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

Profesionalna orijentacija - prilog evaluaciji

DIPLOMSKI RAD

MENTOR:
Dr. sc. Branimir Šverko

STUDENTICA:
Anita Perić

Zagreb, 2003.

1. UVOD	3
1.1. POJAM PROFESIONALNE ORIJENTACIJA	3
1.2. KORIJENI I RAZVOJ PROFESIONALNE ORIJENTACIJE	4
1.2.1. POVIJESNI RAZVOJ U SVIJETU	7
1.2.2. POVIJESNI RAZVOJ U HRVATSKOJ	9
1.2.3. PROFESIONALNA ORIJENTACIJA I TEHNOLOŠKI RAZVOJ	11
1.3. TEORIJE PROFESIONALNE ORIJENTACIJE	14
1.4. ELEMENTI I KARAKTERISTIKE PROFESIONALNE ORIJENTACIJE	17
1.5. PRAĆENJE	19
2. PROBLEMI	22
3. METODA	22
3.1. POSTUPAK PROFESIONALNOG SAVJETOVANJA	22
3.2. POSTUPAK PRIKUPLJANJA POVRATNIH INFORMACIJA	24
3.3. OPIS UZORKA	24
4. REZULTATI	27
5. RASPRAVA	35
6. ZAKLJUČAK	39
7. LITERATURA	40
PRILOG	42

1. UVOD

1.1. POJAM PROFESIONALNE ORIJENTACIJE

Profesionalna orijentacija je organizirani sustav pružanja stručne pomoći pojedincu u toku njegovog profesionalnog razvoja, u slobodnom izboru obrazovne i profesionalne aktivnosti, uzimajući u obzir psihofizičke osobine, znanja i vještine pojedinca, karakteristike rada i mogućnosti zapošljavanja.

Svaki čovjek provodi veliki dio svog vremena u svom poslu. Profesionalni status utječe i na sve druge aspekte njegovog života (materijalno stanje, društveni status, izbor prijatelja i dr.). Iz tog razloga je važno da on bude tim poslom zadovoljan i u njemu uspješan. Međutim, nisu svi ljudi jednako uspješni u svim zanimanjima. Razlike u uspješnosti u nekom poslu prouzrokovane su razlikama u temeljnim ljudskim osobinama: sposobnostima, vještinama, znanju, motivaciji. Uzimajući u obzir činjenicu o šarolikosti ljudske populacije, potrebno je ili prilagoditi pojedinca radu (predmet profesionalne selekcije i orijentacije), ili prilagoditi rad čovjeku (predmet ergonomije).

Ovako postavljen, prethodno navedeni zadatak se ne doima ni teškim ni kompliciranim. Međutim, u svakodnevnoj praksi to baš i nije lako ostvarivo. Pored brige za pojedinca kao budućeg zadovoljnog radnika, moramo voditi računa i o društvu i njegovim potrebama. Pojava da za neko zanimanje ima previše zainteresiranih i pogodnih kandidata, ili obrnuto, da nema dovoljno sposobnih kandidata, dovodi do ili daljnjih selekcija ili primanja na posao kandidata koji baš i ne obećavaju uspjeh u tom određenom zanimanju. To pokazuje da, iako svi imaju pravo raditi posao koji

žele i za koji su osposobljeni, društvo ne može uvijek osigurati svakome posao koji bi htio.

Konačni cilj profesionalne orijentacije jest u profesionalnom smislu uspješan i zadovoljan pojedinac i društvo s racionalno i kvalitetno zadovoljenim potrebama za radnicima, visokim stupnjem zaposlenosti i učinkovitosti u radu. Učinkovitost profesionalne orijentacije obično se primjećuje tek nakon izvjesnog vremena, ali ona dugoročno daje pozitivne rezultate.

1.2. KORIJENI I RAZVOJ PROFESIONALNE ORIJENTACIJE

Profesionalna orijentacija je uvijek pratila i prilagođavala se promjenama društvenog i proizvodnog uređenja. «Čitav društveni razvoj, od davnine do danas, išao je putem širenja ljudskih sloboda među kojima pravo pojedinca na osobni razvoj i slobodu izbora zanimanja ima posebno značenje» (Jelavić, 1991).

Od samih početaka ljudskog društva postoji praksa izbora zanimanja. Na početku je ona bila neosviještena, a teorijsko osmišljavanje nastaje dosta kasnije. Njegove naznake nalazimo u djelima nekih filozofa, ali tek u 19. st., nakon naglog razvoja znanosti, tehnike i tehnologije, nastaje potreba za organiziranijim načinom pristupanja tom problemu. Razvoj psihologije i pedagogije profesionalne orijentacije je to omogućio .

Podjela rada u prvobitnoj zajednici je «prirodna» i temeljila se na psihofizičkim osobinama pojedinca, tj., njegovoj sposobnosti da doprinosi zajednici kroz proizvodni rad. U ovoj etapi društvenog razvoja orijentacija je spontan i nesvjestan čin od strane pojedinca i društva. Sa razvojem svijesti o unikatnosti i posebnosti svakog

pojedince i uvođenjem obreda inicijacije kao potvrde toga od strane zajednice, dolazi i do usmjeravanja pojedinaca u pojedine kategorije po kriteriju osnovnih potreba rodovske zajednice. Tako u tom periodu ljudi stječu «ugled» na temelju sposobnosti u pojedinim područjima društvenog i proizvodnog života.

U robovlasničkom društvu kriteriji izbora rada se mijenjaju: nasljedne društvene pozicije zamjenjuju značaj prirodnih osobina. Obrazovanje je bilo privilegija vladajućeg društvenog sloja i nije imalo radno proizvodnu funkciju. Time je vladajućoj klasi omogućeno da ostvaruju svoj potencijal i biraju profesionalno usmjerenje, dok je proizvodni rad i osiguravanje životnih sredstava bio prvenstveno funkcija robova. U kastinskom sustavu hinduske i egipatske civilizacije se jako dobro vidi kako je izbor zanimanja određen društvenim slojem kojem pojedinac pripada. Kina je u to vrijeme imala dosta demokratičan sustav profesionalnog usmjeravanja. «Naime, svaki građanin je, u načelu, u Kini mogao stjecati sve stupnjeve obrazovanja. Postojeće škole (državne i privatne) nisu davale konačne klasifikacije nego su to činili državni činovnici na temelju javnih ispita nakon kojih su se dobivale titule i akademski naslovi («cvatući talent», «pomoćni učenjak», «sposobni činovnik»). Posljednjim ispitom, četvrtim, stjecalo se zvanje akademika» (Jelavić, 1991). Iz svega navedenog dalo bi se zaključiti da je ravnopravnost u obrazovanju u Kini bila na visokoj razini. Međutim, u stvarnosti je situacija ipak bila drugačija, pa su mogućnosti pojedinca ipak u velikoj mjeri bile određene društvenim položajem.

Period robovlasničkog društva značajan i je po tome što su se u to vrijeme pojavili prvi teorijski pristupi profesionalnom usmjeravanju. Važnu ulogu u tome imaju filozofi Platon i Aristotel. Platon, tako, smatra da se podjela rada u državi mora izvesti iz mnogostrukosti potreba (za hranom, odjećom i sl.) i iz jednostranosti dara pojedinca. Zakonskim uređenjem bi se vršila

raspodjela ljudi u određenu kategoriju piramidalnog sustava (zemljoradnici, ratnici i čuvari reda, najsposobniji) po njihovoj sposobnosti za obrazovanje. Njegov sustav je, međutim, obuhvaćao samo povlaštene društvene slojeve, dok su robovi okarakterizirani kao niži, životinjama blizak sloj. Po Aristotelu čitava se djelatnost države dijeli u dva dijela: područje politike (oni koji vladaju) i područje materijalne proizvodnje (oni kojima se vlada). Vladajuća klasa radi obuhvatniji posao pa time zaslužuju mogućnost izbora.

Jak utjecaj kršćanstva u feudalnom društvu se po pitanju izbora rada očitovao kroz fatalističko gledanje na taj problem: čovjek je obdaren darovima od Boga i to određuje njegovo zanimanje. Malo kasnije se u gradovima otvaraju prave profesionalne škole, usmjerene na rad i proizvodnju. Obogaćenje pripadnika gradskog staleža omogućilo im je distanciranje od siromašnog sloja, uključujući tu i obrazovanje. Otvaraju se tzv. latinske škole, pa nastaje podjela u kojoj se jedan stalež obrazuje za upravljanje, a drugi za rad. Kroz feudalni period učinjen je i pomak u demokratizaciji obrazovanja, time i u profesionalnom usmjeravanju mladeži. Crkvene škole počele su primati i pripadnike nižih staleža, a istovremeno se sadržaj obrazovanja proširio u smjeru prirodno znanstvenih i tehnoloških disciplina. Međutim, i u tom slučaju se znalo koja su zanimanja predodređena pripadnicima pojedinih staleža.

Prerastanjem obrta u manufakturu počinje razvoj industrijalizacije koja obilježava kapitalističko društvo. Obrazovanje postaje ključni faktor za uspješan rad pojedinca, što doprinosi uspješnosti čitavog proizvodnog procesa. Raspoređivanje ljudi na određena radna mjesta sve se više provodi na osnovi znanja i sposobnosti, iako su se zadržale osnovne društveno staleške podjele. Nakon francuske revolucije slobodnije se iznose

ideje o prirodnoj jednakosti ljudi i razlikama koje su rezultat različitih životnih uvjeta. Pojavom teylorizma (početak znanstvene organizacije i racionalizacije rada) počinju se razvijati metode ispitivanja ljudi i rada. To i razvoj eksperimentalne psihologije povod su nastanku profesionalne orijentacije kao društvene prakse i teorije (Jelavić, 1991).

1.2.1. POVIJESNI RAZVOJ U SVIJETU

Potreba za razvijanjem psihologije rada javila se iz pragmatičnih razloga. Uslijed naglog razvoja industrije i tehnoloških procesa, dogodilo se priznanje da sama tehnologija nije dovoljna da zadovolji potrebe industrijalizirane civilizacije, već da su dobro odabrani i osposobljeni radnici važan faktor za uspješan proizvodni proces (Tomeković, 1980.).

Različiti autori daju različite podatke o počecima primjene psihologije u industriji. Po nekima je poticaj za pojavu i razvoj psihologije rada došao iz Europe u Ameriku, točnije iz Wundtova laboratorija u Leipzigu (Tomeković, 1980.). Drugi autori tvrde da je razvoj industrijske psihologije započeo je u Americi, gdje su se dostignuća na polju eksperimentalne psihologije počela prvi put da se primjenjuju i u industriji, a zatim se i preko Amerike proširio u Europu (von Haller, 1971.).

Jedan od najznačajnijih događaja za profesionalnu orijentaciju desio se 1909. godine, kad je Frank Parsons izdao knjigu «Choosing a Vocation» u kojoj je izložen prvi teorijski pristup profesionalnoj orijentaciji. Parson u svojoj teoriji kaže da pojedinac, kad bira zanimanje, mora poznavati sebe, rad, te biti sposoban dovesti ta dva elementa u međusobni odnos kako bi postigao sklad. Za to mu je potrebna pomoć stručnih postupaka koji

su u brzom razvoju. Njegova je teorija «statična», jer izbor zanimanja shvaća kao jednokratan proces i pretpostavlja samo jedan mogući «pravilan izbor» (Jelavić, 1991).

Značajna osoba za profesionalnu orijentaciju je i Münsterberg. Ukazao na korist koju industrija može imati od psihologa kroz selekciju ljudi koji po svojim osobinama najbolje odgovaraju određenoj vrsti posla, kroz utvrđivanje psiholoških uvjeta pod kojima svaki čovjek daje zadovoljavajući učinak. Napisao je brojne radove iz ovog područja iz kojih je proizašao razrađen program psihologije rada objavljen u Njemačkoj 1912., a zatim i 1914. godine pod nazivom «Osnove psihotehnike» (Tomeković, 1980.).

Izbijanje Prvog svjetskog rata ubrzalo je razvoj tehnologije i potrebu za konstrukcijom novih testova kojima će se odabirati ljudi, bilo u vojne, bilo u industrijske svrhe. Od kraja rata primjena psihologije se još više proširuje na razna područja ljudske djelatnosti i to u gotovo svim razvijenijim zemljama.

Nakon primjene u oglašavanju i prodaji, psiholozi su se počeli baviti i istraživanjima koja su bila usmjerena na selekciju kadrova i profesionalno savjetovanje. Do 1925. godine industrijska socijalna psihologija se priključila sa istraživanjima i teorijama motivacije, komunikacije i grupnog ponašanja. Godine 1945. inženjerska psihologija je postala dio industrijske i dala svoj doprinos kroz studije o ljudskom faktoru u sustavu čovjek-stroj (von Haller, 1971.).

1.2.2. POVIJESNI RAZVOJ U HRVATSKOJ

Sustavna i stručna profesionalna orijentacija u Hrvatskoj započela je osnivanjem «Stanice za savjetovanje pri izboru zanimanja», ustanove kojoj je profesionalna orijentacija (PO) bila glavni i jedini zadatak, a koja je započela s radom 1931. godine. Poticaji za osnivanje stanice došli su od rezolucija i preporuka Međunarodnog kongresa za tehničku nastavu (Liege, 1930.) i Psihologijskog instituta u Zagrebu, koji pomaže pri osnivanju, ustrojavanju i postavljanju programskih osnova Stanice. Profesor Ramiro Bujas izrađuje pravilnik Stanice, a na Psihologijskom institutu organizira se i provodi profesionalna orijentacija studenata.

Nakon II svjetskog rata, točnije 1948. godine, zabranjuje se rad Zavoda za psihologiju i fiziologiju rada u Zagrebu, koji je ujedno bio posljednji organizacijski oblik neprekidnog djelovanja Stanice za savjetovanje pri izboru zanimanja. Razlozi za ukidanje PO bili su isključivo političke i ideološke naravi, jer se smatralo da teorije sposobnosti i primjena testova u psihologijskim ispitivanjima nisu znanstveno utemeljeni.

Početak pedesetih godina dolazi do ponovnog uspostavljanja službe za PO, osnivanjem «Savjetovaništa za izbor zanimanja» u Zagrebu 1952. godine. Naime, potrebe za stručnom službom PO bile su trajno prisutne, a preporuke o profesionalnoj orijentaciji i profesionalnoj rehabilitaciji Katedre za psihologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu stvorile su političku klimu za obnavljanje stručne službe PO. Savjetovanište za izbor zanimanja od 1957. godine radi pod nazivom Centar za profesionalnu orijentaciju Zagreb, s boljom organizacijom i na višoj stručnoj razini. Godine 1960. na temelju Zakona o službi za zapošljavanje, integrirao se Zavod za zapošljavanje (Lipovac, 1996). Tako djeluje

i u današnje vrijeme kroz Središnju službu u Zagrebu i brojne Područne službe širom Hrvatske.

Značajan doprinos razvoju profesionalne orijentacije u Hrvatskoj dao je Zoran Bujas. Polazeći od pretpostavke da svaka osoba ima određene individualne karakteristike koje je čine u manjoj ili većoj mjeri pogodnom za različita zanimanja, i uzimajući u obzir druga znanstvene saznanja, Bujas predlaže četiri osnovne postavke ključne za profesionalnu orijentaciju i selekciju:

- Ljudi se razlikuju po svojim psihofizičkim osobinama i inklinacijama;
- Različita zanimanja postavljaju različite zahtjeve pred radnike;
- Individualne osobine i sposobnosti radnika korisne u jednom zanimanju često se razlikuju od osobine potrebnih u drugom zanimanju;
- Neuspješnost u jednom određenom zanimanju ne znači generalnu profesionalnu nesposobnost.

Ove ideje postale su teorijska i praktična osnova za dinamičnu i progresivnu profesionalnu orijentaciju, kakvu je zagovarao Zoran Bujas. Iz njih su izvedena načela za racionalno usmjeravanje ljudi u radni proces. Potrebno je:

- poznavati individualne karakteristike važne za uspješno izvođenje određenih tipova aktivnosti;
- poznavati zanimanje, osobine i zahtjeve različitih poslova i zanimanja;
- poznavati prognostičku valjanost utvrđenih dijagnoza.

Bujas je dao svoj doprinos i kroz konstrukciju velikog broja testova i mjernih instrumenata koji se koriste u profesionalnoj orijentaciji – B-serija, N-upitnik, M-serija i dr. (Tarbuk, 1991).

1.2.3. PROFESIONALNA ORIJENTACIJA I TEHNOLOŠKI RAZVITAK

Društvo današnjice je u stalnom napretku na znanstveno-tehnološkom planu. Profesionalna orijentacija se mora prilagoditi promjenama koje taj napredak donosi u svrhu zadržavanja razine djelotvornosti.

Ubrzani napredak dovodi do toga da veliki broj zanimanja gubi svoju svrhu i «izumire», a na njihovo mjesto dolaze novi poslovi i nova zanimanja. Razvoj tehnologije dovodi do smanjene potrebe za ljudskom radnom snagom, pa je te ljude potrebno provesti kroz dodatne dokvalifikacije i prekvalifikacije. To znači da će pojedinci više puta u svom radnom vijeku morati mijenjati zanimanje. Raste potreba za visoko obrazovanim stručnjacima i znanstvenicima. «Navedene, iako tek naznačene promjene, jasno ukazuju da je znanstveno-tehnološki razvitak vrlo dinamičan proces, koji treba pratiti, pomagati i unapređivati, u čemu znatno može pomoći smišljeno profesionalno usmjeravanje» (Jakelić, 1993).

Iz tog razloga se poimanje profesionalne orijentacije mora početi shvaćati u širem smislu i po sadržaju i po trajanju procesa. Potrebno je osloboditi se stajališta da je to jednokratni postupak u određenom životnom dobu pri biranju zanimanja, već gledati na profesionalnu orijentaciju kao na dug proces osposobljavanja pojedinca za izbor zanimanja, što uključuje i njegovo praćenje u izabranom zanimanju i moguće mijenjanje zanimanja u radnom vijeku.

Nužno je pratiti razvijanje novih zanimanja i informirati se o njima. Nemoguće je dobro savjetovanje bez potpunih podataka o zahtjevima radnog mjesta. Pri usmjeravanju pojedinaca treba ih

upozoriti na promjene koje ih čekaju i na eventualne tendencije smanjivanja potreba za određenim zanimanjem u korist svrsishodnijeg ishoda usmjeravanja. Kandidate je potrebno usmjeravati prema aktualnim i perspektivnim zanimanjima da bi se spriječila eventualna suficitarnost u određenim kadrovima.

Pred profesionalno usmjeravanje se postavljaju i razni zahtjevi u pogledu profila radnika, u pogledu njegove funkcije u radu, osposobljavanja i permanentnog obrazovanja. Naglasak je na integralnom razvijanju svake ličnosti, uz zahtjev za sve višom razinom i kvalitetom općeg i stručnog obrazovanja, uz izbjegavanje uske specijalizacije radnika. «Ovakvo je, šire i bogatije osposobljavanje i usmjeravanje potrebno zbog toga što je, u uvjetima intenzivnog znanstveno-tehnološkog razvitka, radnik sve manje izravan izvršitelj pojedinih radnih proizvodnih procesa, a sve više postaje organizator, usmjerivač, kontrolor, inovator, kreator u svom radu» (Jakelić, 1993). Posebno je važno obratiti pozornost na mlade nadarene i perspektivne pojedince koji predstavljaju budućnost i temelj bržeg sveukupnog društvenog razvitka.

Nove tehnologije omogućavaju i korištenje različitih medija u profesionalnoj orijentaciji. Procjenjuje se da već preko 200 milijuna ljudi u svijetu koristi Internet, pa je time on postao logičan put približavanja profesionalne orijentacije širokim masama. Istraživanja u koju svrhu ljudi koriste Internet pokazuju da je među 10 najčešćih web aktivnosti, planiranje karijere i potraga za poslom zauzima treće mjesto (Šverko, 2000).

U Hrvatskoj je 1999. godine uspostavljen *Vodič kroz zanimanja-elektroničko izdanje* (adresa: <http://mrav.ffzg.hr/zanimanja/>), čime se Hrvatska uključila u razvijanje novih svjetskih trendova na području profesionalne orijentacije. Vodič je razvijen pri Katedri za psihologiju rada i ergonomiju Odsjeka za psihologiju Filozofskog

fakulteta u Zagrebu. Sustav je sastavljen od tri dijela: obrazovni (savjeti o planiranju karijere), informacijska baza sa opisima 248 zanimanja, savjetodavni (interaktivni upitnik o profesionalnim sklonostima ispitanika). Preko odgovora na 33 pitanja, sustav korisniku predlaže set prikladnih zanimanja i daje mu njihov opis. Kroz brojne analize sustav je pokazao zadovoljavajuću pouzdanost i teorijsku valjanost, te visoku korelaciju sa savjetima iskusnih profesionalnih savjetodavaca (Šverko, 2000). Stranica sa predstavljanim Vodičem probudila je velik interes brojnih korisnika Interneta. Svjetski trend korištenja Interneta u svim područjima ljudskog djelovanja svakim danom raste, pa ovaj primjer djelovanja profesionalnog usmjeravanja zorno pokazuje potrebu prilagođavanja profesionalne orijentacije stalnom napretku društva na znanstveno-tehnološkom planu.

Kako se profesionalna orijentacija mijenja u skladu sa novim postignućima, potrebno je pažnju posvetiti i načinu obrazovanja stručnjaka koji se njome bave. Hrvatska po nekim pitanjima zaostaje u zahtjevima koji se postavljaju pred savjetodavne profesije s obzirom na potrebno obrazovanje za obavljanje savjetodavne prakse. U većini zemalja zapadne Europe za obavljanje savjetodavne prakse (uključujući savjetnike za profesionalno usmjeravanje), pored obveznog studija (psihologije ili pedagogije), nužno je i iskustvo (u trajanju od 2-3 godine), negdje i postdiplomski studij, a u Italiji i SAD-u i doktorat (Ivanek, 1993).

Savjetnici za profesionalno usmjeravanje rade u školama, a manje u nekim vanjskim ustanovama i tako su uvijek u stalnom doticaju sa klijentima (djecom i roditeljima). To kod nas nije slučaj: služba profesionalne orijentacije nije ukomponirana u škole, što bi bilo potrebno. Time bi se postiglo da se učenici s poteškoćama u učenju i razvoju što prije osposobe i uključe u određena zanimanja.

Potrebno je poticati savjetnike na samoobrazovanje da bi mogli pratiti i nositi se sa promjenama koje donosi napredak, jer samo tako je moguće profesionalnu orijentaciju održati učinkovitom službom i u budućnosti.

1.3. TEORIJE PROFESIONALNE ORIJENTACIJE

Postoji velik broj različitih teorija profesionalne orijentacije koje se međusobno ne isključuju, već su međusobno komplementarne. Postojeće teorije se međusobno razlikuju po tome na kojim je osobinama naglasak pri odabiru zanimanja, tako da neke naglašavaju sposobnosti, druge konativne osobine, treće se oslanjaju na cjelovitu ličnost itd. (Medić, 1994).

S obzirom na sadržaj psihologijske teorije profesionalne orijentacije se dijele na:

- 1. teorije osobina ili teorije «osobine-zahtjevi»;
- 2. teorije strukture ili psihodinamično-strukturološke teorije;
- 3. teorije prilagođavanja ili razvojne teorije;
- 4. teorije odlučivanja ili procesne motivacijske teorije.

1. Teorija «osobine-zahtjevi»

Utemeljitelj teorije je Frank Parsons. Prema ovoj teoriji ljudi se razlikuju po svojim sposobnostima i drugim osobinama ličnosti koje se mogu mjeriti, dok se zanimanja se razlikuju prema zahtjevima koje postavljaju pred radnike s obzirom na to da su elementi iz gornjih pretpostavki mjerljivi, moguće je uskladiti ljude sa zanimanjima. Krilatica ove teorije je «pravi čovjek na pravo mjesto» i ističu se katastrofalne posljedice lošeg izbora. Zamjerke iznijete ovoj teoriji odnose se prvenstveno na njenu statičnost i

obilježja koja više odgovaraju selektivnoj proceduri, za koju je karakteristično da odbacuje nedovoljno sposobne za dotično radno mjesto, dakle, odbacuje mogućnost izučavanja određenih zanimanja.

2. Psihodinamične ili strukturalističke teorije

Teorije iz ove skupine «prilaze izboru zanimanja sa stajališta dinamičke strukture ličnosti. Stoga one naglašavaju cjelovitu ličnost, koja funkcionira zahvaljujući određenim elementima strukture. Postoji više teorija te grupacije. Između sebe se razlikuju po pridavanju značenja određenim elementima strukture ličnosti» (Medić, 1994).

Pobornici **psihoanalitičke teorije profesionalne orijentacije** u svom objašnjenju izbora zanimanja koriste teorijski i metodološki inventar psihoanalitičke teorije ličnosti. Ključna pri izboru zanimanja je sublimacija, iz razloga što se sam izbor vrši u skladu sa dinamičnim odnosom načela zadovoljstva i realnosti. Iz navedenog, prema zagovornicima ove teorije, slijedi opravdanost psihoterapije u savjetodavnom procesu.

Prema **teoriji potreba**, autorice A. Roe, na izbor zanimanja pojedinca utječe više determinanti: rano životno iskustvo; inteligencija, obrazovna postignuća i socioekonomski status (više povezani sa razinom nego grupom zanimanja); specijalne sposobnosti, interesi i stavovi (više povezani sa grupom nego razinom zanimanja). Determinanta koja ujedinjuje već navedene je motivacija. O strukturi motiva ovisi koju će oblast zanimanja netko izabrati, a o intenzitetu potreba ovisi izbor razine. Proces izbora zanimanja, po ovoj teoriji, najvećim dijelom se odvija na nesvjesnoj razini.

Teorija Johna Hollanda spada u **tipološke teorije**, jer se oslanja na spoznaje o tipovima ličnosti, a izbor zanimanja je izraz ličnosti (slaganje između ličnosti pojedinca i sredine uvjetuje uspješan izbor zanimanja). Po Hollandu postoji šest tipova ličnosti (realistični, istraživački, umjetnički, socijalni, poslovni, konvencionalni). Tipovi sredina određuju se prema zastupljenosti osoblja koje radi u njima. Najmanje je čistih tipova ljudi i sredina, a najviše miješanih.

3. Razvojne teorije kao početnu stavku uzimaju spoznaju o višefaznom razvoju pojedinca, u čijem se tijeku u svakoj pojedinoj fazi vrši izbor zanimanja, tako da je krajnji izbor rezultat procesa od niza međusobno povezanih sekvenci.

Predstavnica ove grupacije teorija profesionalne orijentacije je Superova teorija. U njoj on odvaja pojam zanimanja (poslovi koje čovjek trenutačno obavlja) od pojma karijere (napredovanje tijekom zaposlenja). Pokazao je da je izbor zanimanja proces koji se odvija u nizu životnih faza. Faze razvoja preuzeo je od Ch. Bühlera (faza rasta, eksploracije, stabilizacije, održanja i opadanja) i rekao da se u svakoj od njih pred pojedinca stavljaju određeni profesionalni zadatci. O stupnju izvršenja profesionalnih zadataka ovisi profesionalna zrelost. Temelj Superove teorije je pojam o sebi, jer bez toga pojedinac ne bi mogao birati igranje uloga, pa tako ni radnu ulogu. Po Superu je profesionalna orijentacija pomoć pojedincu da razvije i prihvati integriranu i adekvatnu sliku o sebi i svoju ulogu u svijetu rada (Medić, 1994). Profesionalna odluka je sinteza čimbenika profesionalnog izbora. Time je naglašen adaptivni karakter profesionalnog odlučivanja.

4. Procesne teorije

Procesne motivacijske teorije se bave ulogom pojedinih motiva u procesu donošenja odluka. Razlikuju preferencije nekog

cilja od odluke o akciji. Pripadnica ovih teorija je i Porter-Lowlerova teorija, po kojoj se čovjekova motivacija da izvrši neku akciju nalazi pod utjecajem njegovih očekivanja može li tu akciju izvesti, očekivanja u svezi s ishodom te akcije i poželjnosti tih ishoda.

Sve navedene teorije, osom teorije «osobine-zahtjevi», prihvaćaju sintetički pristup ličnosti i takvo shvaćanje treba biti provođeno i u savjetodavnoj praksi. Međutim, čest je slučaj da se u praksi pojedincu prilazi na analitički način, pa se brojni podaci dostupni iz procesa prikupljanja podataka pri postupku profesionalne orijentacije zanemaruju u korist njih par najuočljivijih, ili, po mišljenju savjetodavca, najvažnijih. Za uspješan ishod savjetodavnog procesa važno je uzeti u obzir sve relevantne podatke i u skladu s njima dati valjan savjet.

1.4. ELEMENTI I KARAKTERISTIKE PROFESIONALNE ORIJENTACIJE

Profesionalna orijentacija ima tri međusobno povezane zadaće:

profesionalno informiranje;

profesionalno savjetovanje;

praćenje .

«**Profesionalno informiranje** sastoji se u sustavnom pružanju različitih podataka i obavještenja mladima i roditeljima u vezi s izborom zanimanja i zaposlenja» (Vinski, 1969.).

Proces profesionalnog informiranja bi trebao biti uključen u cjelokupni proces obrazovanja da bi djeca što prije imala

mogućnost povezivanja škole sa životom i priliku da na pravilan način oblikuju identitet budućeg radnika.

Profesionalno savjetovanje ima za svrhu da pomogne učeniku da stekne uvid u vlastite mogućnosti i objektivne zahtjeve daljnjeg školovanja i mogućnosti zaposlenja i da ove faktore uskladi jedne s drugima na najbolji mogući način.

Kandidatu se daje savjet na osnovi niza podataka dobivenih psihološkim i medicinskim ispitivanjima. U obzir se uzimaju i njegovi dotadašnji rezultati u školovanju, socijalni i materijalni uvjeti u kojima živi i potreba za kadrovima u određenim zanimanju. Polazi se od kandidatove želje, ali ako savjetodavac smatra da on nije prikladan za željeno zanimanje, to će mu dati na znanje i uputiti ga na neko kandidatu pogodnije zanimanje. Naravno, krajnja odluka je u rukama samog kandidata.

Praćenjem se provjerava uspješnost primijenjenih metoda i postupaka uspoređujući uspjeh u savjetovanom zanimanju i stvarni uspjeh u radu.

O tome će se više govoriti u poglavlju «Praćenje».

Iz svega dosad navedenog dâ se vidjeti da je profesionalna orijentacija kompleksan proces, pa je onda razumljivo da je za uspješno izvršavanje te funkcije jedino moguć organizirani timski rad.

Stalni članovi stručnog tima u profesionalnoj orijentaciji su psiholog, pedagog, liječnik-specijalista medicine rada, medicinska sestra i administrator tima. Za cjelovitiji tretman kandidata u rad tima se uključuju i razrednici, socijalni radnici, pedagozi škole, staratelji, odgajatelji. U strukturalnoj postavi značajan je i rad i

konzultanata tima, a to su psihotehničari, vršioi određenih zanimanja, psihijatri, liječnici školskih dispanzera (Koren, 1977.).

Svaki član tima radi dio obrade kandidata iz svoje domene, a sinteza nalaza se vrši usaglašavanjem. Zaključak tima (potpisan od strane njegovih članova) unosi se u dosje kandidata. Mišljenje tima i sve informacije iz kandidatovog dosjea su povjerljivi i ne smiju se koristiti bez njegovog odobrenja.

1.5. PRAĆENJE

Za zaokruživanje cjelokupnog procesa profesionalnog savjetovanja, važna je i povratna informacija, odnosno uvid u korisnost i uporabljivost pruženih informacija i savjeta. Do te se povratne informacije dolazi praćenjem.

Praćenje kandidata je organizirano, znanstveno zasnovano i sistematski provođeno utvrđivanje karakteristika kandidata tokom njihovog profesionalnog razvoja u cilju prikupljanja podataka o uspješnosti prilagođavanja pojedinca u cjelokupnom profesionalnom razvoju, kao i o uspješnosti primijenjenih aktivnosti profesionalne orijentacije.

U praksi se postupak praćenja provodi jako rijetko. Apriori pretpostavljamo da je određeni postupak dobar i ne smatramo potrebnim provjeravati ga.

Poznatiji primjer u kojem je postupkom praćenja pokazana djelotvornost profesionalne orijentacije je tzv. «Londonski eksperiment». Proveden je od 1925. do 1929. godine na učenicima koji napuštaju osnovnu školu i provjeravao je da li psihologijske

metode daju bolje rezultate od tradicionalnog profesionalnog savjetovanja («školska konferencija»). Rezultati su pokazali da je broj ispitanika koji su prošli kroz tretman profesionalne orijentacije (eksperimentalna skupina) i zadržali savjetovani posao značajno veći od broja ispitanika koji su prošli kroz tradicionalno savjetovanje (kontrolna skupina) (Scott, 1943., prema Šverko, 2000.)

Replika gore spomenutog eksperimenta, tzv. «Birminghamski eksperiment», je potvrdio djelotvornost profesionalne orijentacije. Ispitanici su praćeni u razdoblju od 2 do 4 godine. Pokazale su se razlike u dužini zadržavanja posla, zadovoljstvu poslom i sudu poslodavca u korist eksperimentalne skupine (Hunt, 1943., prema Šverko, 2000.)

Praćenje podrazumijeva uspoređivanje savjeta sa uspjehom savjetovanoga na radnom mjestu. Postavlja se pitanje koji sve faktori mogu utjecati na distorziju te usporedbe. Postoji mnoštvo takvih faktora, a najvažniji su: selektiranost skupine (npr. prema dobi), uporabljeni kriteriji u zvanju (npr. dužina radnog odnosa ili broj promaknuća i sl.), dinamičnost kriterija, primijenjeni postupci pri računanju slaganja između rezultata psihološkog nalaza i uspjeha u zvanju, interesi i motivacija kandidata, nepredvidivi utjecaji okoline i osoba koja vrši ispitivanje (Vinski, 1969.)

Iz gore nabrojanog može se vidjeti da ova metoda zahtjeva dugoročno i precizno planiranje i postaje jasnije zašto se praćenje ne provodi u mjeri u kojoj bi trebalo.

Metoda praćenja u profesionalnoj orijentaciji se u Hrvatskoj provodi prvenstveno pod okriljem Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, ali u nedovoljnoj mjeri. Istraživanja koja su napravljena u skladu su sa dosadašnjim nalazima - kandidati koji

su prošli potpun dijagnostički i savjetodavni postupak pri zagrebačkom Odsjeku za profesionalno savjetovanje i poslušali dani savjet u prosjeku su zadovoljniji i uspješniji u daljnjem obrazovanju (srednja škola i fakultet) u odnosu na one koji nisu.

Primjerice, anketa provedena među učenicima OŠ i maturantima školske 1996/97 godine pokazala je da 79% maturanata i 85% učenika OŠ smatra da im je savjetovanje pomoglo. Krajem 1980-ih godina je provedeno istraživanje u kojem se uspoređivao uspjeh studenata 3. godine u odnosu na razinu postupaka profesionalne orijentacije. Rezultati su, poslije eliminiranja «vanjskih» razloga napuštanja studija (npr. ekonomski ili zdravstveni razlozi), pokazali da je među osobama koje su prošle samo postupak profesionalnog informiranja bilo oko 70% uspješnih, a među onima koji su prošli čitav dijagnostički i savjetodavni postupak –oko 90% (Šverko, 2000.)

Ovaj rad je prilog vrednovanju profesionalnog usmjeravanja koje se provodi pri zagrebačkom Odsjeku za profesionalno savjetovanje. Prezentirani podaci i analize mogli bi nam biti višestruko korisni za korigiranje i unaprjeđenje primijenjenih metoda i postupaka na temelju kojih su maturanti profesionalno savjetovani.

2. PROBLEMI

Provedeno istraživanje imalo je za svrhu odgovoriti na dva problema:

- 1. Utvrditi postoji li razlika u zadovoljstvu odabranim studijem u funkciji (ne)prihvatanja savjeta dobivenog postupkom profesionalne orijentacije;
- 2. . Utvrditi razloge očitovanog (ne)zadovoljstva procesom profesionalne orijentacije (analiza odgovora otvorenog tipa).

3. METODA

3.1. POSTUPAK PROFESIONALNOG SAVJETOVANJA

Svi ispitanici (uzorak maturanata zagrebačkih srednjih škola) su tijekom listopada 1999. godine prošli program psihologijskog i medicinskog ispitivanja. Prilikom psihologijskog ispitivanja primijenjena je baterija testova općih i specifičnih intelektualnih sposobnosti. U Hrvatskom zavodu za zapošljavanje (HZZ) se u tu svrhu standardno primjenjuju:

-M-serija (konstruirana je 1952. godine (autori su Z. Bujas i B. Petz)-instrument za procjenjivanje intelektualnih sposobnosti odraslih ispitanika (Bujas, 1967.);

-test razumijevanja mehaničkih odnosa, test računanja, i test razumijevanja odnosa među riječima (subtestovi DAT-baterije koja je konstruirana u svrhu procjene različitih (najčešće primarnih) kognitivnih faktora (Momirović, Kovačević, 1970.);

Također se koristi i upitnik za ispitivanje karakteristika ličnosti, i to **N-upitnik**. Sastavljen je u svrhu dijagnoze tendencija prema tzv. općem neurotizmu (Bujas, Radošević, 1977.).

Navedena baterija testova je adekvatna starosnoj dobi ispitanika i njihovom obrazovnom statusu.

Kandidati su nakon testiranja pristupili medicinskom pregledu kod liječnika specijaliste medicine rada. Glavni je cilj medicinskog pregleda da utvrdi postoje li kod kandidata zdravstvene smetnje koje bi mogle priječiti uspješno obavljanje željenog zanimanja ili bi se u vršenju tog zanimanja mogle pogoršati.

Završni dio obrade sastojao se od eksplorativnog intervjua, koji je vodio psiholog, stručni savjetnik za profesionalno savjetovanje. Intervju je vođen da bi se došlo do relevantnih podataka o obiteljskoj sredini, socijalnom statusu, obrazovnoj povijesti, te da bi se utvrdile želje, profesionalni interesi i neke karakteristike osobnosti kandidata. Kandidat psihologu daje podatke o socio-ekonomskim uvjetima u obitelji (odnosi unutar obitelji, materijalne mogućnosti i sl.), radnim navikama, uvjetima za učenje i dosadašnjem školskom uspjehu da bi se dobila što potpunija slika o kandidatu.

Od kandidata se u toku intervjua traži da iznese svoje želje i namjere s obzirom na vlastitu budućnost uopće, te posebno s obzirom na zanimanje. Uz to se nastoje iznaći motivi njegovih želja i namjera. Kandidat daje psihologu podatke i o tome kako provodi slobodno vrijeme, sa svrhom da se dobije bolji uvid u širinu i intenzitet njegovih interesa. Svi prikupljeni podaci zabilježeni su u dosjeu kandidata..

U toku intervjua kandidatima su pružane informacije o svim relevantnim faktorima koji bi mogli utjecati kako na konačan izbor samog studija, tako i na njihovu uspješnost na studiju.

Na osnovi svih podataka, koji su dobiveni medicinskom i psihološkom obradom, psiholog donosi zaključak o kandidatu, s obzirom na izbor njegovog zanimanja. Temeljem ovog zaključka psiholog kandidatu daje savjetodavno mišljenje.

3.2. POSTUPAK PRIKUPLJANJA POVRATNIH INFORMACIJA

U ožujku 2001 godine, svim ispitanicima su na kućne adrese poslani standardizirani upitnici (vidi prilog). Upitnik se sastoji od nekoliko pitanja, a omogućio nam je uvid u informacije kako su nakon srednjoškolskog obrazovanja maturanti realizirali svoje profesionalne namjere i jesu li zadovoljni realizacijom, te koliko su zadovoljni tretmanom na Odsjeku za profesionalnu orijentaciju HZZ PS Zagreb, odnosno smatraju li da im je savjetovanje pomoglo (od kandidata je traženo i obrazloženje odgovora).

Zadatak ispitanika bio je da popune upitnik i pošalju ga u priloženoj omotnici (adresiranoj na HZZ PS Zagreb), koji je po tom priložen dosjeu svakog pojedinog kandidata.

3.3. OPIS UZORKA

U prvom dijelu istraživanja učestvovao je 401 učenik završnog razreda srednjoškolskog obrazovanja u Zagrebu. Od ukupno otposlane 401 ankete vraćeno ih je 239 (60%), što smatramo zadovoljavajućim odzivom.

Dakle, konačni, prigodni, uzorak čine 239 maturanta sa područja Zagreba (25.5% muškaraca i 74.5% žena). Nakon završenog srednjoškolskog obrazovanja, studij ili višu školu upisalo je 224 (94%) kandidata. Prosječan školski uspjeh maturanata koji su prošli timsku obradu vrlo je visok, i kreće se od prosječne ocjene 4.22 u II. razredu do 4.38 u IV. razredu.

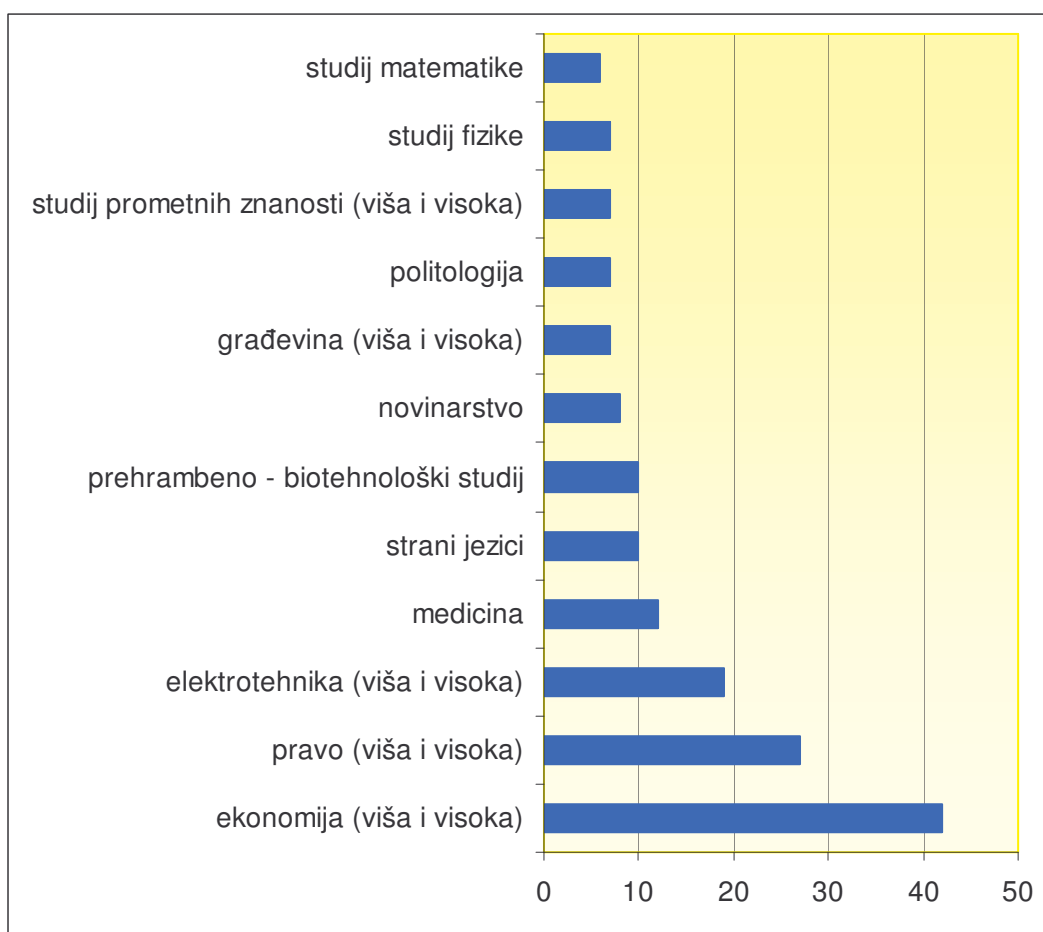
Tablica 1. Školski uspjeh maturanata obuhvaćenih praćenjem kroz 4 godine srednjoškolskog obrazovanja

Opći uspjeh u srednjoj školi	2	3	4	5	Prosječan školski uspjeh
I. razred	0	34	112	93	4.25
II. razred	0	40	107	92	4.22
III. razred	0	34	102	103	4.29
IV. razred	1	25	98	115	4.38

Na temelju ovako visokog prosječnog prethodnog školskog uspjeha, te uz podatak da je prosječan uradak kandidata u testu općih intelektualnih sposobnosti vrlo visok, mogla se i očekivati ovako uspješna realizacija upisa na studij/veleučilište.

Najčešće su upisivani studiji društvenih znanosti - poglavito ekonomija (42-19%), pravo (27-12%) i strani jezici (10-4%). Od ostalih sveučilišta/veleučilišta najčešće su upisivane elektrotehnika (19-8%), medicina (12-5%) i prehrambeno-biotehnološki studij (10-4%).

Slika 1. Frekvencije ispitanika po upisanim studijima

4. REZULTATI

Prvi problem odnosi se na utvrđivanje postojanja razlika u zadovoljstvu odabranim studijem u funkciji (ne)prihvatanja savjeta dobivenog postupkom profesionalne orijentacije.

Da bi na njega odgovorili poslužit ćemo se statističkim postupkom - hi^2 testom. Ovaj postupak opravdano je koristiti iz razloga što imamo dva nezavisna uzorka (one ispitanike koji su prihvatili savjet profesionalne orijentacije i one koji nisu) i želimo utvrditi da li se oni razlikuju po opaženom svojstvu (zadovoljstvo upisanim studijem), a podaci kojima raspolažemo izraženi su u frekvencijama.

U obradi su korišteni podaci 224 ispitanika. Razlog tome je što 15 ispitanika nije uopće uspjelo upisati studij, pa zbog toga ne mogu iskazati (ne)zadovoljstvo njime. Ti ispitanici su, dakle opravdano, izbačeni iz postupka obrade podataka.

Varijable koje su nam potrebne da bi odgovorili na postavljeni problem jesu:

- da li je ispitanik upisao studij u skladu sa danim savjetom i
- da li je ispitanik zadovoljan upisanim studijem.

Potrebni podaci uzeti su iz dosjea kandidata i standardiziranog upitnika (vidi Prilog).

Tablica 2. Frekvencije ispitanika s obzirom na upis savjetovanog studija i zadovoljstvo studijem

ZADOVOLJAN STUDIJEM	UPISAO SAVJETOVANO ¹		
	NE	DA	UKUPNO
NE	19(8,5%)	7(3.1%)	26(11,6%)
DA	70(31,3%)	121(54%)	191(85,3%)
NIJE SIGURAN ²	3(1,2%)	4(1,9%)	7(3,1%)
UKUPNO	92(41%)	132(59%)	224(100%)

$$h_i^2 = 12,557 \quad df = 2 \quad p < 0,01$$

$$C = 0,230 \quad \text{Cramerov } \phi = 0,237$$

Upis studija u skladu sa savjetom Odsjeka za profesionalnu orijentaciju ostvarilo je 132 (59%) maturanta, od kojih je njih 121 (92%) zadovoljno upisanim studijem. 92 (41%) maturanta upisala su studij različit od savjetovanog. 70 (75%) od njih je zadovoljno upisanim programom.

H_i^2 izračunat iz tablice 2 se pokazao značajnim na razini od $p < 0,01$, uz stupnjeve slobode $df = 2$.

Rezultatom je pokazano da su kandidati koji su poslušali savjet profesionalne orijentacije u značajno većoj mjeri zadovoljniji upisanim studijem, za razliku od kandidata koji su studij upisali protivno savjetovanom.

¹ Podatak o savjetovanom studiju kandidata poznat je iz dosjea

² Kategorija «nije siguran» nije predviđena upitnikom, ali je formirana na zbog slučajeva kad ispitanik nije odgovorio na ponuđene «da» i «ne» odgovore u pripadajućem pitanju, ali je dao odgovor otvorenog tipa u kojem izražava svoju nesigurnost

Da bi odgovorili na **drugi problem**, napravljena je analiza odgovora otvorenog tipa koje su davali ispitanici u upitnicima.

167 (70%) maturanata smatra da im je savjetovanje na Odsjeku za profesionalnu orijentaciju pomoglo, 60 (25%) smatra da im nije pomoglo, dok se njih 12 (5%) nije izjasnilo je li im pomoglo ili ne (nisu sigurni).

Odgovori su grupirani u klastere po kriteriju istovrsnosti.

Maturanti koji smatraju da im je savjetovanje pomoglo pri odabiru studija

Odgovori maturanata koji smatraju da im je savjetovanje na Odsjeku PO HZZ PS Zagreb pomoglo mogu se grubo rasporediti u nekoliko kategorija: zadovoljstvo razgovorom s psihologom, upoznavanje vlastitih mogućnosti, povećanje sigurnosti u adekvatnost odabranog studija/veleučilišta, stjecanje samopouzdanja i informiranje o studiju/veleučilištu, zanimanju i zapošljavanju.

Primjeri odgovora

Razgovor s psihologom (29 ispitanika, 17,3% od N=167):

- «pomoć psihologa me je usmjerila na studij koji će mi omogućiti upravo ono čime se želim baviti»
- «puno je pomoglo; posebno me se dojmio razgovor s psihologom koji ne samo da me je orijentirao, nego mi je u

ležernom razgovoru dao i par dobrodošlih savjeta vezanih uz studiranje; hvala vam!»

- «razgovor s psihologom mi je pomogao da utvrdim što želim, bilo je vrlo ugodno»

- «u razgovoru s psihologom sam bila skeptična, a na kraju sam upisala baš ono što mi je on predložio, i što sam kasnije i sama željela»

- «stručno psihološko osoblje svojom susretljivošću i sugestijom ulijeva nadu i potvrdu mladim ljudima»

- «dali ste mi savjet, 'rasvijetlili' što je najpametnije i najbolje za mene; pomogli su mi razgovori!»

- «moja nesigurnost je bila potpuno uklonjena nakon razgovora s psihologom, što je konačno rezultiralo osobnim zadovoljstvom i iznimnim uspjehom na odabranom studiju»

- «pomoć da se bolje shvatim, da dublje preispitam svoje želje i sigurnije donosim odluke!»

Upoznavanje vlastitih mogućnosti (30 ispitanika, 18% od N=167):

- «pomoglo mi je da spoznam svoje mogućnosti»

- «stručna osoba mi je objasnila moje mogućnosti»

- «suočio sam se sa svojim kvalitetama, i što je važnije - nedostacima i pokušao ih smanjiti na subjektivno prihvatljivu razinu»

Povećanje sigurnosti u adekvatnost odabranog studija/veleučilišta (33 ispitanika, 19,8% od N=167):

- «postala sam sigurnija u svoju odluku»

- «dalo mi je poticaj, postala sam sigurnija u svoj odabir»

- «testovi i razgovor su potvrdili moje želje i time me još više ohrabрили pri upisu»

- «uvelike mi je pomoglo, prvenstveno zbog potpore da upišem željeni studij, te razgovorom u kojem su se iskristalizirale moje želje vezane uz upis»

Stjecanje samopouzdanja (28 ispitanika, 16,8% od N=167):

- «rezultati testova i savjetovanje su mi vratili samopouzdanje»

- «savjetovanje mi je dalo puno samopouzdanja i pridonijelo mojoj konačnoj odluci»

- «učvršćivanje uvjerenja, otkrivanje mogućnosti, osvješčivanje važnosti izbora»

Informiranje o studiju/veleučilištu, zanimanju i zapošljavanju (23 ispitanika, 13,8% od N=167):

- «pomoglo mi je u određivanju mog profila i upoznavanju željenog zanimanja»

- «saznala sam korisne informacije vezane za željeni studij»

Ostali ispitanici, njih 24 (14,3% od N=167), nisu dali dodatno objašnjenje o razlogu zadovoljstva savjetovanjem.

Maturanti koji smatraju da im savjetovanje nije pomoglo pri odabiru studija

Odgovori maturanata koji smatraju da im savjetovanje na Odsjeku PO HZZ PS Zagreb nije pomoglo bili su vrlo raznovrsni. Uz tri tipa najučestalijih (nisu saznali ništa novo, nisu dobili konkretan savjet, sugeriran im je studij/veleučilište koji su i sami željeli upisati), pojavio se veći broj šarolikih odgovora.

Primjeri odgovora

Nisu saznali ništa novo (11 ispitanika, 18,3% od N=60):

- «i prije sam znala što želim, kakve su mi mogućnosti i koji studiji postoje»
- «unaprijed sam znala što mi 'leži' i čemu težim; od PO sam samo dobila potvrdu toga»
- «nisam saznala ništa što već nisam znala»
- «nisam saznala ništa novo, samo sam dobila neke dobre savjete i učvrstila se u već donesenoj odluci»
- «nisam saznao ništa što već prije nisam znao»

Nisu dobili konkretan savjet (11 ispitanika, 18,3% od N=60):

- «nije mi bio ponuđen direktan odgovor na koji fakultet da idem»
- «preopćenito je, niste mi suzili izbor fakulteta»
- «vrlo neodređeno i općenito»
- «nisam dobio konkretan savjet 'što bi za mene bilo najbolje»

- «nisu mi ništa savjetovali, nisu mi rekli koje bi još fakultete mogla upisati, sa savjetnikom je razgovarala samo oko prijemnog ispita na psihologiji»

- «nisu mi rekli koji bi mi fakultet i smjer najbolje odgovarao, niti mi pokazali rezultate ispita»

Sugeriran im je studij/veleučilište koji su i sami željeli upisati (12 ispitanika, 20% od N=60):

- «problem je u tome što se učeniku sugerira onaj studij koji on i sam predloži»

- «vi bi nama na osnovu testova trebali preporučiti studij, a ne nas pitati što bi mi htjeli studirati»

- «samo sam dobio potvrdu onoga što sam želio otprije, nisam upoznao neke druge opcije»

Ostali odgovori (26 ispitanika, 43,4% od N=60):

- «psiholog mi je rekao da mogu upisati bilo koji fakultet, čega sam i bila svjesna - tko mi može pomoći da saznam što želim?»

- «nije mi pomoglo da saznam što želim»

- «nije mi podržana želja za tehničke fakultete»

- «bilo mi je ugodno na razgovoru sa psihologom, ali mislim da me nije dobro savjetovao»

- «predloženo mi je da upišem ekonomiju koju niti nakon višemjesečnih priprema nisam uspjela upisati - i sad mi je drago da nisam»

- «nije mi rečeno kako da upadnem na faks sa svojim ocjenama»

-«nisam dobio nikakav papir koji bi mi pomogao kod upisa, kao kad sam upisivao srednju školu.»

10% ispitanika koji nisu zadovoljni savjetovanjem (njihovi odgovori svrstani su pod kategoriju «ostalo»), svoje nezadovoljstvo objašnjavaju neslaganjem njihove primarne želje i danim savjetom, ili neuspjehom pri upisu na studij.

Maturanti koji nisu sigurni je li im savjetovanje pomoglo pri odabiru studija

Odgovori maturanata koji nisu sigurni je li im savjetovanje pomoglo su uglavnom afirmativni.

Primjeri odgovora

- «pomoglo mi je da potvrdim svoje afinitete, no ono ne može utjecati na mišljenje okoline, roditelja itd.»
- «možda je savjetovanje trebalo biti konkretnije, iako je mene pravilno usmjerilo»
- «vaše aktivnosti su pozitivne jer pomažete u odluci mnogim nesigurnim mladim ljudima»
- «odluku trebamo zapravo sami donijeti, a vaša služba nam može dati samopouzdanje»
- «vi ste mi odmah savjetovali da je bolje da izaberem ekonomiju nego stomatologiju, šteta što vas nisam odmah poslušala»
- «savjet koji sam dobila je bio preopširan, rekli su mi ono što sam i prije znala»

5. RASPRAVA

Obradom rezultata pokazalo se da su kandidati koji su poslušali savjet profesionalne orijentacije u značajno većoj mjeri zadovoljniji upisanim studijem, za razliku od kandidata koji su studij upisali protivno savjetovanom.

Trebalo bi naglasiti da se kod većine kandidata dati savjet podudara sa njihovom profesionalnom željom. Tako se samo kod 13 kandidata iz skupine onih koji su upisali studij u skladu sa savjetom dogodilo neslaganje savjeta i primarne želje. U skupini onih koji nisu prihvatili savjet, takvih slučajeva je čak 40.

Ovaj podatak treba uzeti u obzir pri interpretaciji rezultata, jer je moguće (ne)uspjeh pri upisu i (ne)zadovoljstvo upisanim studijem pripisati motivacijskim faktorima. Bilo bi zanimljivo vidjeti rezultate studije u kojoj bi utjecaj postojanja primarne profesionalne želje bio na neki način eliminiran.

Zanimljivo je napomenuti i to da niti jedan kandidat koji nije upisao studij (N =15) nije pri pokušaju upisivanja poslušao savjet koji je proizašao iz rezultata obrade profesionalne orijentacije. Da je ovo istraživanje savršeno po pitanju neutralizacije svih faktora koji bi mogli iskriviti podatke, ovaj podatak bi nedvosmisleno govorio u prilog djelotvornosti profesionalne orijentacije. Naravno, ovako ga treba uzeti s rezervom, s obzirom na činjenicu da nemamo informaciju o tome da li su ti kandidati pokušali upisati samo primarni studij, ili su pokušali upisati i predloženi studij.

Od ovih 15 kandidata njih 12 (80%) smatra da im je savjetovanje pomoglo, i to na način da im je podiglo samopouzdanje i pružilo im važne informacije o studiju. Ispitanici

nezadovoljni savjetovanjem svoje nezadovoljstvo obrazlažu nekonkretnošću dobivenog savjeta. Očekivali su «recept» kako upisati faks, a to nisu dobili. Dakle, njihovo nezadovoljstvo je rezultat nerealnih očekivanja.

Da bi odgovorili na **drugi problem**, napravljena je analiza odgovora otvorenog tipa koje su davali ispitanici u upitnicima.

Odgovori *maturanata koji smatraju da im je savjetovanje pomoglo* mogu se grubo rasporediti u nekoliko kategorija: zadovoljstvo razgovorom s psihologom, upoznavanje vlastitih mogućnosti, povećanje sigurnosti u adekvatnost odabranog studija/veleučilišta, stjecanje samopouzdanja i informiranjem o studiju/veleučilištu, zanimanju i zapošljavanju.

Afirmativni odgovori kandidata pokazuju da njihovo zadovoljstvo profesionalnom orijentacijom proizlazi prvenstveno iz činjenice da im je postupak savjetovanja podigao stupanj samopouzdanja i uvjerio ih u njihove mogućnosti. To je doprinijelo povećanju razine njihove motivacije, što je zasigurno imalo utjecaja na njihovu uspješnost u upisu studija.

Odgovori *maturanata koji smatraju da im savjetovanje nije pomoglo* bili su vrlo raznovrsni.

Kandidati koji su odgovorili da im savjetovanje nije pomoglo jer 'nisu saznali ništa novo' su očigledno bili unaprijed dobro informirani, svjesni svojih sposobnosti, a u svojim odgovorima nisu naveli što je to što su željeli saznati, a nije im pruženo. Možemo zaključiti da vjerojatno nisu ni sami osvijestili što je to što su željeli

od profesionalne orijentacije (osim možda potvrde svojih sposobnosti i profesionalnih odluka).

Odgovori tipa 'nisu dobili konkretan savjet' najčešće su rezultat nerealnih očekivanja kandidata. Kandidati često očekuju da će rezultati testova suziti izbor fakulteta na jedan do dva što nije slučaj. Kandidati sa ujednačeno visokim rezultatima na testovima sposobnosti (što u našem uzorku nije bio rijedak slučaj) i nedefiniranim profesionalnim željama potencijalno su vrlo uspješni u velikom broju zanimanja, te je u takvim situacijama teže (i neopravdano) izrazito suziti izbor studija. Neki su kandidati u očekivanjima išli tako daleko da su očekivali da im se na profesionalnom savjetovanju utvrde *njihove* želje, jer sami do njih ne mogu doprijeti.

Kandidati koji smatraju da im savjetovanje nije pomoglo jer 'im je sugeriran studij/veleučilište koje su i sami željeli upisati' također su pokazali nerealna očekivanja. S obzirom na to da je motivacija jedan od odlučujućih faktora za uspješnost u nekoj aktivnosti (pa tako i na studiju i u poslu), prilikom savjetovanja se njoj poklanja velika pažnja. Ukoliko kandidat ima izraženu profesionalnu želju, tada je to jedna od ključnih polaznih točaka za savjetovanje. Ukoliko su osim motivacije, zadovoljeni i svi drugi relevantni faktori za ostvarenje profesionalne želje, tada je i savjet usmjeren prvenstveno na prvobitnu želju kandidata, a tek onda na alternativne izbore.

Odgovori maturanata koji nisu sigurni je li im savjetovanje pomoglo su uglavnom afirmativni. Zamjerke procesu savjetovanja koje se navode odnose se uglavnom na nedovoljnu konkretnost i preopširnost savjeta. U većini slučajeva kandidati su izrazili pozitivan stav prema samom postupku.

Ovdje izneseni podaci još su jedan prilog opravdanosti postojanja profesionalne orijentacije. Profesionalno savjetovanje se pokazalo kao značajna pomoć maturantima u izboru najadekvatnijeg studija kao izuzetno važne odluke za daljnji profesionalni i životni razvoj.

6. ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem željelo se utvrditi postoji li razlika u zadovoljstvu odabranim studijem u funkciji (ne)prihvatanja savjeta dobivenog postupkom profesionalne orijentacije i utvrditi razloge očitovanog (ne)zadovoljstva procesom profesionalne orijentacije analizom odgovora otvorenog tipa.

Rezultati su pokazali da postoji značajna razlika u zadovoljstvu studijem između grupe onih kandidata koji su prihvatili savjet profesionalne orijentacije i grupe onih koji nisu.

Kandidati koji su prihvatili savjet, u većem broju su zadovoljni studijem.

Analizom odgovora na pitanje o zadovoljstvu samim procesom profesionalne orijentacije, kandidati su većinom izrazili pozitivno mišljenje o procesu. Njih 70% smatra da im je savjetovanje pomoglo, 25% smatra da nije, dok se 5% kandidata nije moglo odlučiti u kojem smjeru da ocjene proces profesionalne orijentacije.

7. LITERATURA

Bujas, Z. (1967): *M-serija-Priručnik*, Republički zavod za zapošljavanje, Zagreb

Bujas, Z., Radošević, Z. (1977): *N-upitnik-Priručnik*, Republička samoupravna interesna zajednica za zapošljavanje, Zagreb

Gilmer von Haller, B (1971).: *Industrial and Organizational Psychology*, McGraw-Hill Book Company, New York

Hunt, E.P. (1943): *The Birmingham Experiments in Vocational Guidance*, Occupational Psychology,., 17, 53-63; prema Šverko, B.: »*Predavanja iz psihofiziologije rada*«, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1999.

Ivanek, A. (1993): *Savjetodavne službe u školama nekih Eurposkih država*, Napredak, 134 (1993), 1, str. 84-90., Zagreb

Jakelić. F. (1993): *Utjecaj tehnološkog razvitka na profesionalno usmjeravanje*, Školski vjesnik, 39 (1990/1993) 1/2, str. 35-39, Split

Jelavić, F. (1991): *Izbor zanimanja i profesionalna orijentacija od davnine do naših dana*, Istraživanja odgoja i obrazovanja, Vol. 8, str. 45-57

Koren, I. (1977): *Stručni timovi u profesionalnoj orijentaciji-Pravila o radu*, USIZ za zapošljavanje Sisak, Sisak

Lipovac, J. (1996): *Psiholozi i psihologija u Hrvatskoj danas*, 4. Godišnja konferencija, Opatija, 28.02.-01.12.1996. , HPD, Zagreb

Medić, P. (1994): *Osnovne psihologijske teorije profesionalne orijentacije i njihove implikacije na medicinu profesionalne orijentacije*, Medica Jadertina, 24 (1994), 1/4, str. 127-139, Zadar

Momirović, K., Kovačević, V. (1970): *Evaluacija dijagnostičkih metoda*, Republički zavod za zapošljavanje, Zagreb

Petz, B. (1987).: *Psihologija rada*, Školska knjiga, Zagreb

Petz, B. (1992): *Psihologijski rječnik*, Prosvjeta, Zagreb

Scott, M.B. (1943): *The Appraisal of Vocational Guidance*, Occupational Psychology,., 17, 6-16; prema Šverko, B.: »*Predavanja iz psihofiziologije rada*«, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1999.

Šverko, B. (2000): *Vodič kroz zanimanja-elektroničko izdanje: Prilozi vrednovanju profesionalnog usmjeravanja putem Interneta*, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Tarbuk, D. (1991): *Zoran Bujas' work in the field of vocational guidanc*, Revija za psihologiju, 21 (1991), 1, str. 33-35, Zagreb

Tomeković, T. (1980): *Psihologija rada-kadrovi i rad*, Sveučilišna naklada Libar, Zagreb

Vinski, D. (1969): *Praćenje u profesionalnoj orijentaciji*, Republički zavod za zapošljavanje, Zagreb

PRILOG

Poštovani,

Školske godine 1999./00. bio-la si na profesionalnom usmjeravanju u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje - Područna služba Zagreb.

Molimo te da ispuniš ovu anketu.

Tvoji odgovori bit će nam od koristi u radu s maturantima.

Ispunjeni anketni listić što prije pošalji u priloženoj omotnici.

Zahvaljujemo ti na suradnji.

1. ANKETA

1. Ime i prezime

2. Koju si srednju školu završio-la?

—

3. S kakvim si uspjehom završio-la razrede u srednjoj školi?

I _____ II

III _____ IV

4. Koji si studij upisao-la i koji smjer?

—

5. Jesi li zadovoljan-a upisanim studijem?

obrazloženje

DA

NE

6. Koji si studij želio-la upisati?

7. Smatraš li da ti je pomoglo savjetovanje u ovoj Službi?

obrazloženje

DA

NE

U _____, _____ 2001.

_____ mjesto datum potpis učenika